

SZEMLE

Válaszúti György: Pécsi Disputa. A bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta DÁN Róbert. Sajtó alá rendezte NÉMETH S. Katalin. Budapest, Akadémiai K., 1981. (Régi Magyar Próza Emlékek 5.)

A Régi Magyar Próza Emlékek című sorozat első kéziratközléseként végre napvilágot látott a mintegy 400 évvel ezelőtt keletkezett *Pécsi Disputa*. A vita szövege két közel egykorú másolatban maradt fenn. Az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött csonka példányt, amely a jelen szövegkiadás főszövegéül szolgál, a közreadó Németh S. Katalin véleménye szerint maga a szerző, Válaszúti György tisztázta le. A variáns szöveget pedig 1608-ban másolta Válaszúti pécsi követője: Joannes Sartorius (ma Kolozsvárott a Román Tudományos Akadémia 3. számú fiókkönyvtárában). Minthogy ez a variáns a teljes szöveget tartalmazza, a főszöveg kiegészítéséül szolgált. A két korai szövegváltozaton túlmenően csupán kéziratban terjedtek a Disputa tanításai: teológiai fejtegetéseinek latin kivonatát két kéziratból is ismerték a XVIII. században.

A teljes szöveget viszont most először tette hozzáférhetővé e nagyszabású textológiai vállalkozás, lehetőséget teremtve benne a rejelő, eddig nem közismert értékek feltárására.

A vita indítéka a tolnai reformátusok és a pécsi antitrinitáriusok közötti ellenségeskedés volt. Az antitrinitárius nézeteik miatt eretnekeknek nyilvánított, tekintélyüket veszített pécsiek — a róluk való negatív vélemény elhárítása érdekében vitát akartak rendezni. Ezt azonban a tolnaiak nem vállalták. Sikerült viszont a kor egyik legnagyobb református tekintélyét, Skarica Mátét megnyerniük, aki ellátogatott Pécsre és kifejtette a reformátusok tanítását Krisztus istenségével kapcsolatban. Skarica és Válaszúti között személyes vitára nem került sor. Skarica távozása után azonban Válaszúti Skarica szavaira felelve kifejtette saját nézeteit.

A *Pécsi Disputa* nagy részét így azok az antitrinitáriusok vallotta meg gondolások teszik ki, amelyek Krisztus istenségének tagadásához vezették el őket. A vita során — és ez a jelen kiadvány egyik igen nagy jelentősége — kibontakozik előttünk Válaszúti György egyénisége. Egész művében a racionális bibliakritika módszerével közelít a teológiai kérdésekhez. Héber, görög és latin nyelvtudása lenyűgöző logikával párosult. Rugalmasan hívta elő széles körű műveltséganyagából az éppen kérdéses tanok igazolására a különböző Biblia-fordítások, bibliai kommentárok megfelelő passzusait. Utalt görög filozófusok (Platón, Arisztotelész stb.), egyházatyák (Ágoston, Jeromos stb.), XVI. századi külföldi reformátorok (Kálvin, Bèze, W. Musculus stb.) munkáira is. Természetesen ismerte a hazai antitrinitárius, ill. református vallás ideológusainak munkáit is (pl. Meliusz Péter stb.). Miként azt Skarica Máté is belátta, Válaszúti és a pécsiek nézetei azonban túlhaladtak „hittársaik”, Dávid Ferenc vagy Basilius István nézetein („de azokat regen el hattatok, es ü teolleok igen mezze vattok”, 138. l.). Ugyanakkor — mint Dán Róbert tudós előszava megállapítja, Válaszúti elhatárolta magát mind a szombatosok, mind a trinitáshívők nézeteitől is.

Válaszúti György fejlett vitakészségén és öntudatosan vállalt elvein, racionális magyarázatain túlmenően az objektív tudományos igazság elérése iránti vágy teszi különösen szimpatikussá egyéniségét. Őt sosem az általa igaznak hitt tantételek miatti elfogultság ragadta el, hanem az igazság iránti mérhetetlen szomjúság. „Az igazságot beozüllük, es felette igen szeretni akariuk” (146.) — vallja, s ars poeticája is leginkább e két szóban foglalható össze: „igaznak igazat” irni (51.).

A tudományos igazság felmutatására végtelen jóindulata és humanitása vezette. A tolnaiakkal való ellenségeskedést szerinte nem a „mi embertelenségünknek, hanem . . . az tudomannak tulajdoniczatok” (66.). Éppen ezért a szitoknak, átoknak

semmi haszna nincsen (146.), azok helyett a békés megegyezés híve volt. Humánus magatartást várt ellenfeleitől is, miként ő is nagyra értékelte Skarica Máté emberségét, bár teológiaiailag nem tudott vele egyet-érteni.

A Disputa igen sokféle műfajt egyesít magában. A nagy részét kitevő teológiai fejtegetések bevezetőjeképpen Válaszúti elbeszélte Skarica pécsi látogatásának okát, előzményeit és részletes lefolyását. A tolnaiakkal való ellenségeskedés igazolására közölte a két város 1588. júliusi levélváltását is. A Skarica pécsi fogadtatásakor elhangzó oratio-k, illetve a református tudós viszontválaszai egy újabb műfajt képviselnek a vitában. Skarica a tételeit concio-k keretében fejtette ki. Már csak a variáns szövegben, Joannes Sartorius kezéírásával maradt fenn a pécsi antitrinitáriusok poetikus confessio-ja és oratio-ja. A vitát pedig a didaktikai célokból tematikusan összeállított bibliai fundamentumok felsorolása zárja. E műfaji változatosság a Disputa sokszínűségét biztosítja. Válaszúti György tehetséges stilszaktaként és nyelv művészként tudta e sokféle műfajt egységes egészévé ötvözni. Hatalmas teológiai tudásanyagot volt képes anyanyelven gördülékeny, olvasmányos stílusban közreadni. A szövegben sokszor saját fordításában idézte a Bibliát, amelynek következtében a Disputában tulajdonképpen benne rejtőzik egy tudós, antitrinitárius meggyőződésű XVI. századi egyéniség unitárius szemléletű Biblia-fordításának a magva. Az e kritikai kiadás nyomán kibontakozó kutatás — reméljük — ki fogja használni a szöveg ilyen jellegű lehetőségeit is.

Mint minden hitvita, így a *Pécsi Disputa* is igen fontos forrás a XVI. századi magyarországi eszmetörténeti áramlatok vizsgálata szempontjából. A kiadás által irodalomtörténetírásunk hozzáfoghat Válaszúti György pécsi prédikátor egyéniségének, műveltségének, írásművészetének elemzéséhez. Sőt a XVI. századot búvárló nyelvtörténészeinknek is módjuk nyílik a közölt két szövegben az erdélyi és a pécsi nyelvjárás különbségeinek megfigyelésére is.

A tudományos kutatás tehát igen hálás lehet a közreadóknak. Németh S. Katalinnak és Dán Róbertnek. Minthogy a sorozatnak ez az első kéziratosszöveg nyomán készült ezete, textológiai újításai például szolgálnak majd a következő, hasonló kötetek közreadói számára is. Jónak találjuk az újítások között pl. hogy a bibliai locsokat a szövegen belül egészítette ki, illetve pontosította a közreadó, vagy hogy a variánszöveg eltéréseit levélzáronként újrakezdődően közölte a lábjegyzetekben. Hiányoljuk a kötetből a Névmutatót, amely

például a szerző műveltséganyagának vizsgálatához fontos segédeszköz lenne. A közreadók bizonyára terjedelmi okokból és a sorozat 2. kötetének példájára tekintettek el összeállításától.

VÁSÁRHELYI JUDIT

Bibliotheca Corviniana. Harmadik, bővített kiadás. 1981, Magyar Helikon—Corvina, 331 lap + CXIV színes tábla.

A több szerző közreműködésével készült, 1927-ben kiadott *Bibliotheca Corvina* megjelenése után sokáig úgy tűnt, hogy a Corvina Könyvtárról már sok újat nemigen lehet mondani, az ebben a kötetben Főgel József által készített korvinajegyzék 164 tételéhez újabbak már alig-alig fognak akadni. Az egész kérdés szinte teljesen átfordult a művészettörténet vonalára: melyik kódexnek ki volt a készítő mestere? A többi kérdésben már nem igen van kutatható. A közvélemény, még a tudományos közvélemény is, ugyanis alig látott mást Mátyás király könyvtárában, mint a királyi udvar fényét átmenetileg emelő gyűjteményt, szép könyvek kincstárát. Negyven évvel a *Bibliotheca Corvina* megjelenése után 1967-ben új szintézis látott napvilágot Csapodi Csaba és Csapodiné Gárdonyi Klára műve, a *Bibliotheca Corviniana*. Utóbb ugyanez újabb és újabb magyar, német, angol, lengyel kiadásokban. A legújabb a 3. magyar és a 2. angol kiadás. Az új szintézis alapja a két szerző több évtizedes kutatómunkája, részlettanulmányok és monográfiák hosszú sora, amelyek számba vették a Corvina Könyvtár legkülönbözőbb problémáit, a rávonatkozó források és megállapítások, az egyes kódexek hitelességének kritikáját. Egymás után publikálták az addig ismeretlen korvinákat. (Az 1. kiadásban már 180 tétel a Főgel-féle 164-gyel szemben, a mostani 3. kiadásban 19-cel ismét több.) Végeredményben ezekből a kutatásokból kiderült, milyen sokat tudunk tévesen, milyen más aspektusokból, milyen új módszerekkel kell a Könyvtárt vizsgálni, mint korábban. A forráskritika, a történelmi és a tartalmi szempont dominált ezekben a kutatásokban. A korábbi egyoldalúan művészettörténeti szemlélet helyett új kutatási irányokat vezettek be: írásvizsgálat, címertani vonatkozások, tartalmi kérdések. Ezeknek az újszerű vonásoknak felhasználásával készült az új szintézis, a *Bibliotheca Corviniana*. Világos képe bontakozik ki annak, hogy ez a könyvtár egyáltalán nem valami pompás kincsgyűjtemény, az udvari repre-

zentáció támogatására keletkezett, hanem a királyi célja az emberiség valamennyi nagy szellemi alkotásának lehető teljes tárházát létrehozni. Ez a könyvtár pedig szervesen nőtt ki a magyarországi előzményekből, Vitéz János és Janus Pannonius példamutatásából. Utóbb pedig a maga gazdagságával, főleg görög auktoraival nem lebecsülendő hatást gyakorolt a közép-európai humanizmus kibontakozására.

A *Bibliotheca Corviniana* három főreszből áll: bevezető tanulmány, a főnmaradt hiteles korvinák kritikai jegyzéke és képtáblák. A bevezető tanulmány az első kiadásban még két részből állt: külön a könyvtár történetének és külön a kódexek írásának, művészetének tárgyalása. A 2. kiadás óta ez a két rész nagyon szerencsés módon egy fejezetbe ötvöződött. Így ez a fejezet most a Corvina Könyvtár teljes, rövid ismertetését tartalmazza, bőséges jegyzetapparátussal. (Mindez sokkal részletesebben található meg Csapodi Csaba angol nyelvű nagy monográfiájában, a *Corvinian Library*ban és Csapodiné Gárdonyi Klára kiadatlan kandidátusi disszertációjában, *A Corvina Könyvtár kodikológiai problémái*, a MTAK Kézirattárában.) Utána következnek a hiteles korvinák kiadásáról kiadásra bővülő jegyzéke, a legfontosabb irodalmi utalásokkal, olyan utalásokkal, amelyeknek alapján a részletkérdések kutatója is minden további eligazítást megkap a továbbkutatáshoz. Megjegyzendő, hogy a kódexek jegyzéke előnyösen tér el a régebbi korvinajegyzékektől két szempontból: egyrészt a kódexek teljes tartalmi leírását adja, másrészt a szerzők és művek rövid ismertetése is megtalálható. Tehát itt is a tartalmi szempont érvényesül. Több adatot lehetne azonban közölni itt a kódexek művészi díszítéséről (képek, inciliálék száma). A 3. rész a képtáblák. Ezek természetesen nem közölhetik a korvinák valamennyi díszes részét, hanem csak mint illusztrációk izelítőt adnak a kódexek szépségéről, egy-egy legdíszesebb lapot egy-egy kötetből. A hozzájuk csatolt magyarázatoknak pedig az a céljuk, hogy az olvasó számára érthetővé tegyék a képeken szereplő alakokat, ábrázolt jeleneteket.

A kiadások egyre bővülő tartalma följogosít arra a reményre, hogy még számos ismeretlen korvina fog napvilágra kerülni. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a képtáblák szaporodása nincs arányban az újabbban közölt anyagokkal. Sőt az első kiadáshoz képest a többi kiadásokból a kiadó sajnálatos módon elhagyta az egyszerűbb kódexek reprodukcióit, így az első kiadás teljesebb képanyaga továbbra sem nélkülözhető az új kiadások mellett. Ez azért sem helyes, mert így az olvasóban az

a téves képzet rögződik meg, mintha a Corvinában csak pazar szépségű kötetek lettek volna. A reális képhez az egyszerűbb, főleg fehér indafonatos kódexek nagy száma is hozzátartoznék. Megjegyzendő, hogy az első kiadáshoz képest 19-cel növelt tétel-számból csak nagyon kevés kapott illusztráció-pótlást. Így — többek között — teljesebbé tette volna a korvinák képanyagának jellegéről alkotott szemléletünket, ha pl. a legjelentősebb természettudományi vonatkozású korvina, a római *Bibliotheca Casanatense* cod. lat. 459-ből állat- vagy növényábrázolásokat is láthattunk volna ebben a szép kiadványban (az utóbbiak közt olyanok is találhatóak a kódexben, amelyeken a növény nevét utólag magyarul is beírták!), de az is nagyon tanulságos lett volna, ha valamelyik Ptolemaiosz-kódex csillagászati vagy földrajzi képeiből is közölt volna kiadvány, pl. a Bécsben őrzött cod. lat. 24. Fol. 212^v-n — mint a szövegben Csapodi Csaba is írja — az utolsó lapon egy asztronómiai ábra látható, mely „a csillagok állását ábrázolja Esztergomban 1467 júniusában, a pozsonyi egyetem megnyitásakor”.

Véleményünk szerint a korvina-kutatás, különösen Csapodi Csaba és Csapodiné Gárdonyi Klára jelentős, új eredményeinek következtében ma már megérett arra, hogy az egyes művészileg és tudománytörténeti szempontból különösen jelentős kódexeket önálló facsimile kiadásokban is közzétegye. Így az említett kéziratok közül pl. a római *Cassanatense* „*Enciclopedia Medica*”-ja, vagy a bécsi Cod. lat. 24. sz.-ú Ptolemaiosz-kódex képanyagának megfelelő művészet- és tudománytörténeti kommentárral történő kiadása a hazai könyvkiadás fontos, szép és sürgető feladata lenne . . .

KÁDÁR ZOLTÁN

Peregrinuslevelek 1712—1750. Külföldön tanuló diákok levelei Teleki Sándornak. Szeged 1980. Adattár a XVI—XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. 6. Szerkeszti KESERŰ Bálint.

A szegedi Adattár-sorozat hatodik kötete a magyar diákok külföldi peregrinálásának egy nem jelentéktelen fejezetéhez nyújt eddig kiadatlan forrásanyagot. A diák-munkaközösség által közzétett leveleket Teleki Sándor őrizte meg egyedülálló gazdagságban és bőségben, így a Teleki családnak és körének XVII. század végi peregrinációjáról már jól kialakult képünk most kiegészül az újabb dokumentumokkal a XVIII. század közepéig.

A könyv elején Teleki Sándor tizenegy alumnusának leveleit találjuk tizenegy fejezetben, majd az egy-két levéllel szereplő diákok következnak időrendben. A tizenharmadik fejezet magyar és külföldi professzorok leveleit tartalmazza, végül a mutatók, magyarázatok, képek és dokumentumok következnek, Hoffmann Gizella utószavával és a kiadó jegyzetével. Külön öröm, hogy idősebb Nagy Géza *Külföldön bújdosó erdélyi diákok levelezése* című munkájából hasonlóan megtalálhatjuk itt a Teleki Pállal kapcsolatos levelezést is.

A magyar diákok külföldi peregrinációja a középkortól kezdve hazai egyetem, később hazai protestáns egyetem híján pótolhatatlan szerepet játszott művelődés és irodalomtörténetünkben, a Nyugat-Európával való szellemi lépéstartásban. Ehhez képest az újabb szakirodalom kisebb közleményeken kívül nemigen foglalkozott vele, illetve ami megjelent, az mind határainkon kívül keletkezett. Itt van tehát az ideje, hogy nekilássunk e terület részletes feltérképezésének, elsősorban is az ide vonatkozó dokumentumok kiadásának. Az elővezendő munka nem kicsi: teljességre törekedve össze kell gyűjteni és lehetőleg egy helyen hozzáférhetővé tenni az anyakönyvekből kigyűjtött diáknevsorokat, számba kell venni a peregrinációk írásos nyomait: a peregrinációs albumokat, a peregrinációs naplókát, s a peregrinációval kapcsolatos leveleket.

E hatalmas feladat nem jelentéktelen darabja ez a gyűjtemény, mely a XVIII. század első felének erdélyi református, többségükben Nagyenyeden tanult diákjairól ad hű képet. S noha ekkoriban a peregrinációnak már korántsem volt akkora súlya, történelmi szerepe, mint például a XVI. században, mégis nagy jelentőségűnek kell tartanunk a kötetet, mert a feudális világ árnyékában meghúzódó, forrásokban ekkor még szegény litterátor-világba enged betekintést, hála Teleki Sándornak és a későbbi levéltárosoknak, akik nem selejtezték ki eme „haszontalan” (értsd: nem birtokjogi) iratokat.

A könyv megszámlálhatatlan tanulsága közül csak néhányat emelnék ki, rámutatva azokra a jelenségekre, amelyek számomra fontosnak tűntek. Figyelemre méltó először is a főúri patrónus, Teleki Sándor nyomasztó túlsúlya, a korábbi korokhoz képest megnövekedett hatalma. Ő adja a pénzt, s ennek fejében szinte szolgaként kezeli alumnusait, felhasználja őket külföldi vásárlásokra, hozat velük a ritka növényektől kezdve a sérvkötőig mindenfélét. A kor erdélyi sajátossága a marakodás is, megtalálható e levelekben minden lehetséges

formája, amely a patrónus-professzor-diák háromszögben előfordulhat. Ehhez a helyzethez persze a peregrinusok alkatuk és egyéniségük szerint igazodtak, mint ahogy a peregrináció általános kísérőjeként ismert pénztelenséget is különbözőképpen viselték el. A legszimpatikusabb e tekintetben ifjabb Enyedi István, aki ugyan tartotta a formákat, de nem hajlongott és alázatokodott, leveleiből világosan elénk rajzolódik politikus alkata, a későbbi kolozsvári főbíró. Enyedi élelátását és eszét dicséri, hogy nála olvashatunk egyedül dicsérőleg Wolffról és Boerhaave-ról, a kor két kiemelkedő professzoráról. Az egyéniségtől is függ, de már a kor jellemzője a peregrinusok későbbi foglalkozás szerinti szóródása. A hagyományos teológusok mellett sok az orvos, de lesz köztük borkereskedő (Vásárhelyi Baba Ferenc), báró (Szilágyi Sámuel), és élete végéig külhonban nyomorgó vándor is (Székelyhidi N. Mihály). Tanulságos a stílus vizsgálatára: a legtöbbször sok latin szóval és szárazon ír, néhány leendő lelkész stílusa emelkedik ki közülük, Csernátóni Gajdo Dániel és Kibédi Andrásé a leginkább, ők kevés latin szót használnak, viszont a nyelvezetük már fiatalon is papos. Összességében az egész levélgyűjtemény jó képet ad a Teleki Pál által szerzett oder-frankfurti ösztöndíj hanyatlásáról, arról, hogy a hugenottákat befogadó porosz állam későbbi militarizálódása mint tereli ismét kizárólag Hollandia, Anglia és Svájc felé az erdélyi református diákokat.

Néhány apró hiányosságról is szólnom kell végül. A névmutatóban nem fogadható el az a módszer, hogy csak a szereplő személyek tisztségeit sorolják föl, munkásságukról viszont nincs szó. Például így az említett professzorokról, Wolffról és Boerhaave-ról sem elegendő az információ, nem is beszélve az olyan ismert hazai személyiségekről, mint Verestői György, a „XVIII. század erdélyi orátora”, ahogyan őt Jékely Zoltán nevezte róla szóló esszéjében. Ugyancsak a névmutatóban fordul elő foglalkozásként a „mester” szó, mai jelentéstartománya miatt inkább a rektor vagy az iskolamester használandó helyette. Eme apróságok és a latinból fordítás helyenkénti ügyetlenségei azonban nem kisebbítik a munka értékét és nagyságát: Jankovics József vezetésével a szegedi diákok képzett szakemberhez méltó szövegkiadást készítettek. Csak azt kívánhatjuk, hogy korábbi korok peregrinációjáról és művelődéstörténetéről is hasonló színvonalú forráskiadványok jelenjenek meg a nem távoli jövőben.

SZABÓ ANDRÁS

Magyarország történeti kronológiája. A kezdetektől 1970-ig. I—IV. Főszerk. BENDA Kálmán. Bp. 1981—1982. Akadémiai Kiadó.

A történeti kutatások számára újabb jelentős, négykötetes kézikönyv jelent meg: *Magyarország történeti kronológiája*. A fontos vállalkozás hézagpótló szerepet tölt be, jóllehet átfogó történeti kronológia már több is készült a magyar történelemről, de azok többnyire szűkszavú, kisterjedelmű áttekintések voltak; legtöbbször nem is önállóan, hanem történeti kézikönyvekhez illesztve jelentek meg. Az eddigi történeti kronológiák további hiányosságai a szerkesztési elvek átgondolatlanlásából és az ebből eredő aránytalanságokból származtak.

Indokolt volt tehát az MTA Történettudományi Intézetének kezdeményezése, mert a kutatóknak nélkülözniök kellett azt a segédeszközt, mely által gyors tájékoztatást kaphatnak a legfontosabb politikai, gazdasági és kulturális események idejére és tárgyosságára nézve. A mű főszerkesztője, Benda Kálmán, miután a kronológiát kellően elhatárolta egyéb műfajoktól, hiszen természetesen nem töltheti be sem a monográfiák, sem pedig a szintézisek szerepét, így határozta meg a kézikönyv rendeltetését: „A kronológia feladata, hogy egyrészt a fejlődés mindenkori kereteit rögzítse, így az életet befolyásoló, kitapintható és időben rögzíthető természeti jelenségeket és csapásokat, másrészt főként az emberi tevékenységet, a vele összefüggő politikai, katonai, gazdasági és kulturális eseményeket adja szigorú időrendben.” Csak helyeselni lehet azt a szerkesztési elvet, amely az időrenden kívül nem alkalmazott semmilyen egyéb csoportosítást, sem tájak, sem pedig tárgyi osztályozás szerint. A gyors áttekintést és a kronológia használhatóságát általánosan legjobban biztosítani, hogy a négykötetes mű egyetlen időrendi csoportosításban sorakoztatta fel tételeit.

A *Magyarország Történeti Kronológiája* című munka számos szakember közreműködésével készült, és széles körű tájékoztatást nyújt a kutatóknak. Külön érdemes kiemelni azt a szinte szokatlan gyorsaságot, amellyel a kézikönyv megvalósult. A munkálatok csak 1975-ben vették kezdetüket, 1978-ra elkészültek a kéziratok, 1980-ra pedig már a szerkesztés is befejezést nyert. A kiadás hasonló gyors ütemben történt: 1980, illetve 1981 folyamán már meg is jelentek a kötetek. Milyen jó lenne, ha e frissesség nem csak kirívó eset lenne nálunk!

Csak természetes, hogy ilyen jellegű munka a leggondosabb szerkesztői tevékenység mellett is tartalmazhat kisebb következetlenségeket, téves adatokat. Ez utóbbiakat megindokolják többek között azok a hiányosságok, melyek bizonyos területeken, például a sajtóbibliográfia terén, még mindig nehezzé teszik a legalapvetőbb adatok összegyűjtését is. Az alábbiakban, profilunknak is megfelelően, éppen e területnek a kötetekben való szerepléséről szeretnénk röviden véleményt mondani. Általában elmondhatjuk, hogy a sajtó jelentőségéhez mérten kapott helyet az összeállításban: a válogatást is javarészt sikerültnek tarthatjuk. Kisebbségi egyenetlenségek csak akkor jelentkeznek, amikor bizonyos egyenértékű lapok közül egyesek belekerültek, mások indokolatlanul kimaradtak, noha ezt nem a lapok nagy száma indokolta.

Igy például, mint minden hasonló összeállítás, ez is súlyt helyezett a legrégebb hazai könyv, újság, folyóirat stb. felvételére. Ezek sorából hiányolhatjuk a legrégebb hazai idegen és magyar nyelvű nyomtatott újságlevél adatait. (1587: *Neue Zeitung aus Ungern*, kiadta Hans Mannel Monyorókeréken. — 1634: *Reovid, de igen bizonyos Relatio*... Kiadta Brewer Lőrinc lőcei nyomdász.) Ilyen alapon hiányoljuk a reformkori folyóiratok sorából az MTA első folyóiratát (1834: *Tudománytár*), de még inkább azt, hogy a felvett irodalmi divatlapok mellett éppen a legjelentősebbet, Frankenburg Adolf *Életképek* c. lapját nem találjuk (1844—1848), pedig ez lett később Petőfi és a márciusi fiatalok orgánuma.

A kronológia általában pontosan hivatkozik e korszak jelentős melléklapjaira is, a főlapokkal kapcsolatban. Kár, hogy a *Jelenkor* (1832) esetében erre nem került sor, pedig a *Társalkodó* címmel megjelent melléklet különösen fontos volt, Széchenyi is ide írta cikkeit.

Tapasztalható bizonyos egyenetlenség a 19. század végi tudományos folyóiratokkal kapcsolatban is. Míg a *Századok*, a *Magyar Nyelvőr*, a *Történelmi Tár* és az *Ethnographia* szerepel a kötetben, hiányzik néhány, szintén ezekben az években indult és ma is élő társadalomtudományi szakfolyóirat, mint pl. a *Magyar Könyvszemle* (1876), az *Irodalomtörténeti Közlemények* (1891) és az *Egyetemes Philológiai Közöny* (1877).

Más megfontolásból, de hiányoltunk néhány olyan folyóiratot, amelyek nem haladó jellegük, hanem éppen konzervativizmusuk miatt voltak jellegzetesek és nem ritkán nagy társadalmi befolyással rendelkeztek mint pl. Herczeg Ferenc *Új Idők* című hetilapja (1896—1944).

A kötetekbe felvett lapok adatai körül is akadnak olykor hibák. Windisch 1781-ben indult pozsonyi folyóiratának helyes alakja nem Ungarisches, hanem *Ungrisches Magazin*, az első szlovák lapé pedig *Presspurské* (nem: Pressburské) *Noviny*. Az 1789-ben indult *Hadi és Más Nevezetes Történetek* című újság szerkesztését nem csak Görög Demeter, hanem Kerekes Sámuel is végezte, kezdettől fogva. E lap egyébként 1792-ben címváltozás következtében vette fel a *Magyar Hirmondó* nevet, tehát nem pontos az a megállapítás, hogy 1792-ben „megindult a Magyar Hirmondó.” A bécsi hivatalos lapot 1792-ben már nem *Wienerisches Diarium*nak (sőt a kötetben „Wiener” Diarium szerepel!) nevezték, hiszen címét 1780-tól már *Wiener Zeitungra* változtatta. Kazinczy folyóirata, az *Orpheus* nem 1793-ban, hanem 1789 végén indult, 1790 januári jelöléssel. Az 1832-ben alapított szlovák folyóirat helyes formája: *Tatranka* (nem *Tatrenka*). A *Regélő Pesti Divatlap* (1842) szerkesztője nem Vahot Imre, hanem Garay János, illetve Erdélyi János volt. A *Közlöny* indulási ideje 1848-ban nem június 8, hanem július 8.

Becsúszott néhány irodalomtörténeti jellegű hiányosság és pontatlanság is. Bessenyei György legjelentősebb munkái között említésre méltó lett volna a mintegy másfél évtizede felbukkant Bessenyei-mű: a *Der Mann ohne Vorurtheil in der neuen Regierung* (1781) c. folyóiratszerű kiadvány is. 1790-ben Bessenyei *Jámbor szándék* c. művét természetesen nem Révai József, hanem Révai Miklós adta ki. Az 1791. év júliusának eseményei között olvashatjuk: „Batsányi megírja A látó című költeményét (Vigyázó szemetek Párizsra vessétek!)” A zárójelben közölt idézet azonban nem ebből, hanem „A franciaországi változásokra” című költeményből való.

A kötetben szereplő sajtó- és irodalomtörténeti adatok túlnyomó többségére nem jellemző a pontatlanság; ellenkezőleg: a már jelzett nehézségek ellenére arányosság, gondosság és megbízhatóság jellemzi ezek gyűjtését és szerkesztését. A fentiekben csak azért mutattunk rá néhány becsúszott hibára és hiányra, hogy egy esetleges új kiadás alkalmával ezek is kiküszöbölhetők lehessenek.

A *Magyarország történeti kronológiája* című mű kötetei értékes segítséget nyújtanak a különböző történeti tudományágak kutatóinak, mégpedig egy olyan területen, amelyen sajnos még mindig nem vagyunk elkényeztetve: a történeti adatok korszerű információjának terén.

KÓKAY GYÖRGY

Braun Tibor—Bujdosó Ernő—Ruff Imre:
A tudomány mint a mérés tárgya. Tudományometriai kutatások Magyarországon.
 Bp. MTA Könyvtára. 1981, 295 p.

A kötet a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára által indított „Informatika és tudományelemzés” c. új sorozat első tagja, mely a hazai tudományometriai vizsgálatok eredményeiről ad összefoglaló képet.

A tudománymetria a tudománytan (Science of Science) igen fiatal ága, mely a tudomány fejlődési folyamatait kvantitatív (matematikai és statisztikai) módszerekkel vizsgálja. Ahhoz, hogy a tudományról számszerű adatokat nyerjünk, meg kell keresnünk a tudomány mérhető aspektusait, azokat a paramétereket, amelyek a tudomány „működési mechanizmusát” jellemzik. A tudomány mennyiségi növekedését mérhetjük ún. input tényezőkkel: a tudományos munkaerő létszámával, a ráfordítások összegével, valamint output paraméterekkel: a megjelent tudományos folyóiratok számával, a tudományos publikációk számával, az egyes közlemények vagy egy szerző idézettségének mértékével. A tudomány fejlődését az egyes paramétereknek az idő függvényében való változásaként foghatjuk fel. Megállapították, hogy a tudomány bármely elég nagy szegmensét mérjük, a fejlődés exponenciális ütemű. Az exponenciális növekedés jól jellemezhető azzal az időtartammal, amely alatt az általunk mért paraméter (kutatók, folyóiratok, publikációk stb.) mennyisége megkétszereződik. Ez az ún. „kétszereződési idő” bizonyos fluktuációktól eltekintve (pl. háborúk, gazdasági válságok, egy hibás tudománypolitikai döntés) nagy állandóságot mutat egy adott paraméter esetében.

Természetesen az exponenciális növekedési folyamat nem maradhat fenn akármeddig. D. J. de Solla Price, a tudománymetria egyik legnagyobb alakja kimutatta, hogy mivel a tudomány fejlődési rátája lényegesen meghaladja a demográfiai növekedés és a társadalmi össztermék növekedési ütemét, egy idő után sem az emberi, sem az anyagi erőforrások nem lesznek elegendőek az exponenciális növekedéshez. Már a hatvanas évektől érezhető, hogy mind nagyobb ellenállásba ütközik például a kutatáshoz szükséges anyagi ráfordítások megteremtése, vagy új kutatói státuszok létesítése. Ahhoz, hogy a tudomány fejlődésében mégse következze be megtorpanás vagy visszaesés tudatos, átgondolt tudománypolitikára, tudományszervezésre van szükség. A tudományometriai vizsgálatok különösen nagy jelentőséget kapnak ebben a helyzetben azáltal, hogy lehetővé

teszik az elért tudományos eredmények objektív értékelését, és segítik az eredményekre alapozott tervezést, tudáspolitikai döntések meghozatalát.

Hazánkban elsőként a jelen könyv szerzői végeztek vizsgálatokat tudánymetriai módszerekkel elsősorban a természettudományok területén. Ezek a vizsgálatok a hazai természettudományi kutatások helyzetét elemzik a fizikai és kémiai szakirodalom, a magyar természettudományi folyóiratok, a kutatóintézetek publikációs tevékenységének tükrében. Képet kapunk többek között a magyar természettudományos alap kutatás nemzetközi helyzetéről, a magyar kutatók publikációs szokásairól stb. Külön fejezet foglalkozik a Magyar Tudományos Akadémia idegen nyelvű természettudományi folyóiratainak (Actának) értékelésével nemzetközi összehasonlításban.

A tudományos kutatók munkájának hatékonyságát értékelni igen kényes és mindeddig megoldatlan feladat. Napjainkban általában az értékelés kritériuma a publikációk száma, holott tudjuk, hogy önmagában a publikációk magas száma nem feltétlenül a tehetség bizonyítéka. A *Science Citation Index* 1964-ben való megjelenése óta a tudánymetriai vizsgálatok középpontjában áll, mivel egy szerző idezettségének mértéke jobb mutatója lehet a tudományos tevékenység, a kutatói kvalitás mérésének, mint megírt cikkeinek száma. Az idézetek „mérésének” eredményei önmagukban szintén nem elegendők egyes kutatók, tudományos folyóiratok minőségi rangsorolására, mindenestre a minőség megítélésének eddig is meglevő számos szempontját kibővítik egy objektíven mérhető szempont szerinti rangsorolással. A könyv szerzői részletesen foglalkoznak az idézet-analízisen nyugvó vizsgálatokkal, bemutatva annak előnyeit és korlátait egyaránt, valamint megismerkedhetünk az idézetelemzés néhány módszerével is.

A könyv utolsó fejezete a nemzetközi tudományos folyóiratok szerkesztőbizottságainak összetételéről készült vizsgálatot ismerteti. A tudánymetriai vizsgálat azt kutatja, hogy az egyes országok milyen arányban vesznek részt az egyes tudományterületek nemzetközi folyóiratainak szerkesztésében, és hogy e részvétel aránya mennyire alkalmas egy adott ország tudományos tevékenységének jellemzésére.

A kötet szerzői természettudósok, tudánymetriai kutatásaikat is elsősorban saját szakterületükön végzik. Kutatási eredményeiknek ez az összefoglalója mégis igen hasznos a tudomány szervezésével, tudáspolitikával foglalkozó szakembe-

rek számára, és más tudományterületen működő kutatók körében is nagy érdeklődésre tarthat számot.

KÖRNYEI MÁRTA

Harmat Béla: Csuka Zoltán. Bibliográfia. Szentendre, Pest megyei Művelődési Központ és Könyvtár, 1982. 159 l. (Pest megyei téka 2.)

A sorozat második köteteként megjelent bibliográfia másodlagos azelőtt az alkotó előtt, akit a véletlen sodort Pest megyébe, de aki egész munkásságával részesévé vált nemcsak a megye, de az ország kulturális életének is. Csuka Zoltán érdelgeti otthonát úgy látogatják két ország, hazánk és Jugoszlávia irodalmi életének képviselői, hogy az irodalmi kapcsolatok és kölcsönhatások termékeny kisugárzásának lehessenek részesei. A bibliográfiában feldolgozott anyagon kívül ez a személyes vonzerő és a költő 75. születésnapján alapított *Jószomszédság könyvtára* kötelezte a megye szellemi életének vezetőit, hogy e kiadvánnyal segítsék a Csuka Zoltán-életmű teljes feltárását.

A bibliográfia összeállítója Csuka életművének fiatal, ám jól képzett ismerője közé tartozik. Mostani munkájának előzménye a Debreceni Tanárképző Főiskolán összeállított bibliográfiai szakdolgozata (1076. szám alatt), amely 760 leírást tartalmaz. A mostani kiadvány számszerűen is igazolja a továbbfejlesztést, 1079 számozott tételén túl még a Függelék, a 80. születésnap anyagát is magában foglalja. A kötet erőnei között rögtön erre a függelékre kell utalnunk, hiszen egy 1982-ben megjelent bibliográfia esetében szinte szemképrázatónak tűnik, hogy a legutolsó feldolgozott tétel is 1982-es. Bárcsak minden kurrens bibliográfia ilyen nyomdai átfutással dicsekedhetne! (Ugyanakkor a könyvnyelvi kezelhetőség miatt célszerű lett volna a függelék anyagát is sorszámozni és a mutatóban nemcsak a lapszámra utalni.)

Csuka Zoltán munkásságának felderítése részben a nagy időszakot átfogó és rendkívül termékeny tevékenység miatt, részben a két nyelvűség következtében sok nehézséget támasztott a bibliográfia összeállítója elé. Harmat Béla útmutatójában tájékoztat az anyag feltárásának mélységéről, a nehezen vagy egyáltalán nem hozzáférhető kiadványokról és a munka gyakorlati tapasztalatairól, a bibliográfia szerkesztéséről. Felhívja a figyelmet arra is, hogy a később előkerült vagy még lappangó anyag feltárása a kutatás jövőbeni feladata.

Csuka Zoltán munkásságát három nagy fejezet fogja át: művei (külön az önálló kötetek és az antológiák), valamint műfordításai (ugyancsak a fenti tagolásban). A harmadik nagy egység a folyóiratokban, napilapokban megjelent írásokat tartalmazza. Ugyancsak időrendben sorolja fel a szerkesztő a Csuka Zoltánról szóló irodalmat. Az eligazodást szolgálja az is, hogy mindhárom részben zárójelbe tett rövidítés utal az írás műfajára (vers, elbeszélés, recenzió stb.). A kiadványt vers-, valamint név- és címmutató teszi könnyen használhatóvá. Az életrajz fontosabb adatai mellett néhány az értékelésekből jó érzékkel kiválasztott mondat, valamint értékes képanyag oldja fel a bibliográfia egyhangúságát. A kiadvány rangját emeli Czine Mihály értő és szépszavú bevezető tanulmánya.

NÉMETH S. KATALIN-

Поздеева И. В. — Кашкарова И. Д. — Леренман М. М.: Каталог книг кириллической печати XV—XVII вв. Научной Библиотеки Московского Университета. Москва. 1980, Изд. Университета, 357 lap, 32 ábra.

A legutóbbi évtizedben a Szovjetunióban nagy lendületet vett a cirillbetűs rég könyvek kutatása. Hatalmas és sokoldalú publikációs termés tanúskodik az elért eredményekről. Különös érdeklődésünkre tarthat számot — módszere miatt — a Moszkvai Egyetemi Könyvtár 1700 előtti, cirillbetűs könyveinek a közelmúltban megjelent katalógusa.

A szerzők a lehető legmagasabb színvonalon, minden elképzelhető szempontot figyelembe véve valószínűsítették meg kitűzött céljukat: a gyűjtemény valamennyi példányra egyedi jellemzőinek maximálisan pontos leírását. Történeti forrásként kezelték a régi könyveket,¹ s munkájuk nyomán számos, jól értékelhető művelődés- és társadalomtörténeti, propozográfiai, egyház- és helytörténeti adat került feltárássra. A gyűjtemény, mellyel foglalkoztak 396 mű 922 példányából áll, s közvetlen provenienciáját tekintve főként XIX. századi bibliofilek adományából, antikvár vásárlásokból, s más nagy könyvtárak átadott példányából került az állományba; 238 könyv azonban az európai Oroszországban, Ukrajnában és Moldáviában 1966–1976 között folytatott gyűjtőexpedíciók eredménye, közöttük néhány olyan tétel, me-

lyeket eddig a bibliográfiai kutatás nem ismert. (Különösen eredményes volt a Verka [Belorusszia] és a Sztarodub [Brjanszki Terület] környéki óhitű közösségek körében folytatott kutatás, de az Urál vidéke orosz falvainak bejárása is sok felfedezéssel szolgált.)

A katalógus felépítése kronologikus, a könyvek leírása a következő skémát követi:

1. Bibliográfiai leírás. 2. A példány egyedi sajátosságai. a) A könyv állapota: hiányzó lapok, pótlásuk kézírral, vagy más nyomtatvány lapjaival; szövegtoldások kézírral, vagy más nyomtatvány részeivel. A kéziratos pótlásokat és toldásokat paleográfiailag jellemezték: leírták az írás típusát, a vízjeleket, keltezték a pótlásokat. Végül az alapmű papírjának állapotát és az esetleges régi restaurálás nyomait, technikáját ismerhetjük meg. b) A leírások második rubrikája a kötésekkel foglalkozik részletesen: anyagukkal, technikájukkal, díszekkel, megőrzöttségükkel, korukkal, esetleges javításaikkal. A kötésekhez felhasznált papírok vízjeleit is azonosították, mint a példány történetére vonatkozó adatot. (Ez a csoport a XVI—XIX. századi papírok forgalmának feltérképezéséhez is igen hasznos.) c) A szerzők a legnagyobb figyelmet a kézirások bejegyzések feltárássára fordították. Teljes szövegüket közlik a régi orosz nyelvemlékek kiadási szabályai szerint. Ebben a részben ismertetik a könyvekben található valamennyi bélyegzőlenyomatot és exlibrist is. d) Az utolsó adatsor arról ad felvilágosítást: milyen forrásból és melyik évben került a könyv a Moszkvai Egyetemi Könyvtárba? Az egyedi példányleírások adatainak így módon felgyűlt hatalmas gazdagságát hét — gondosan kimunkált — mutató teszi hozzáférhetővé. 1. Nyomdamutató, melyből kitérünk, hogy bár a katalógusban ismertetett könyvek nagy többségét Moszkvában nyomták, az ukrán, belorusz, litvániai, délszláv, velencei és krakkói nyomtatványok oroszországi forgalma is tükröződik a gyűjtemény összetételében. 2. Cím (incipit) mutató. 3. Szerzők, nyomdászok és közreműködők mutatója életrajzi adatokkal kiegészítve. 4. Az egyéni és kollektív possessorok és a margináliákban megemlített személyek névmutatója, annotációkkal és keltezéssel. 5. A possessori és marginális bejegyzésekben szereplő települések, templomok, monostorok és remetiségek földrajzi mutatója. 6. A keltezett kézirásos bejegyzések időrendi mutatója.

¹ A szerzői munkaközösség vezetője I. V. Pozdееva nem könyvtáros, hanem az egyetem Történeti Segéd tudományok Tanszékének oktatója.

7. Az 1966—1976. évi expedíciók során nyert könyvanyag gyűjtési területeinek és időpontjainak mutatója.

A katalógust a szerzőknek imponálóan sokoldalú tudással, kiváló módszerrel és kitartó munkával sikerült úgy elkészíteni, hogy mintaként szolgálhat mindazoknak, akik hasonló studiumokkal foglalkoznak.²

Figyelmes olvasása meggyőz arról, hogy az orosz régiség (jelesül a XVI—XVII. század) könyvkultúrájának kérdései jóval árnyaltabbak, bonyolultabbak, mint ahogy azt akár a hatvanas évek kutatásai nyomán feltételeznünk lehetett. Kiváltképpen vo-

natkozik ez a könyvekkel bánó személyek (tulajdonos, olvasó, donátor, glosszátor) társadalmi helyzetére, mint a katalógus anyagából kitűnik, hogy a szegényebb rétegek képviselői is szép számmal voltak közöttük (parasztok, kereskedők, kézművesek, alszerpapok, templomszolgák (!), írnokok). A katalógust 32 kifogástalan ábrával illusztrálták. A moszkvai pályatársak példája követésre ösztönöz, munkára inspirál!

OJTOZI ESZTER

² Érdekes összehasonlításra ad alkalmat, ha visszatekintünk A. H. Gorfunkel 1970-ben megjelent katalógusára, a Leningrádi Egyetemi Könyvtár XVI—XVII. századi cirillikáiról; az „egyedi példányleírás” szovjetunióbeli alkalmazásának ez az úttörője kiváló munkát végzett, de a moszkvaiak továbbjutottak az általa megkezdett úton, több szempontot vettek figyelembe, erőteljesebben éltek a határterületi tudományok módszereivel.

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója

Műszaki szerkesztő: Sándor István

A kézirat nyomdába érkezett: 1982. VIII. 18. — Terjedelem: 11,2 (A/5) ív
83.11148 Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bernát György

TARTALOM

<i>Körmendy Kinga</i> : Az esztergomi Collegium Christi és könyvtára a XIV—XVI. században	1
<i>Haiman György—Ballér Piroska</i> : „Megegyeztetvén a három kollégiumokat...” Tótfalusi egyik közművelődési akciójáról I.	21
<i>Friedrich Ildikó</i> : XVIII. századi magyar nyelvű orvosi könyvek olvasottsága ..	32

K Ö Z L E M É N Y E K

<i>Barlay Ö. Szabolcs</i> : Egy szemtanú levele az 1501-i budai úrnapi szabadtéri színjátékról	42
<i>Téglásy Imre</i> : Ismeretlen Plantin-hungarica a Biblioteca Apostolica Vaticanában	45
<i>Nemeskürty Harriet</i> : Egy Zrínyi-gyászbeszéd két különböző kiadásáról	49
<i>Varga Imre</i> : Egy csallóközi kézirat és hat magyar nyelvű protestáns iskoladramája 1767—1775-ből	57
<i>Németh S. Katalin</i> : Magyar vonatkozású bécsi kéziratok XVIII. századi katalógusa	66
<i>Haraszti Erika Ágnes</i> : 1800 előtti magyar vonatkozású kiadványok a győri Milkovich—Zámory különgyűjteményben	80
<i>Hegedűs Judit</i> : A Győri Olvasó Társaság történetéhez	86

FIGYELŐ

<i>Fried István</i> : Szemző Piroska (1907—1982)	88
<i>Havasi Zoltán</i> : Magyarországon az Ómagyar Mária-Siralom	89
<i>Fried István</i> : A magyarországi német nyelvű sajtó kutatásának kérdései	89
<i>Zeman László</i> : Gyalui Torda Zsigmond élete és munkássága	102
<i>Borsa Gedeon</i> : A szlovákiai gyűjtemények összesítő ősnymotatványkatalógusa ...	111

S Z E M L E

Válaszúti György: Pécsi Disputa. Bev. és a jegyzeteket írta Dán Róbert. Sajtó alá rend. Németh S. Katalin. Bp. 1981. (<i>Vásárhelyi Judit</i>)	117
Biblioteca Corviniana. 3. bőv. kiad. Bp. 1981. (<i>Kádár Zoltán</i>)	118
Peregrinuslevelek 1711—1750. Szeged, 1980. (<i>Szabó András</i>)	119
Magyarország történeti kronológiája. A kezdetektől 1970-ig. I—IV. Főszerk. Benda Kálmán. Bp. 1981—1982. (<i>Kókay György</i>)	121
Braun Tibor—Bujdosó Ernő—Ruff Imre: A tudomány mint a mérés tárgya. Bp. 1981. (<i>Környei Márta</i>)	122
Csuka Zoltán. Bibliográfia. Összeáll. Harmat Béla. Szentendre, 1982. (<i>Németh S. Katalin</i>)	123
Pozdeeva I. V.—Kaskarova I. D.—Lerenman M. M.: Katalógus kirillicseszköz pécseti XV—XVII. B. B. Moszkva, 1980. (<i>Ojtozi Eszter</i>)	124

SOMMAIRE

<i>Körmendy, Kinga</i> : Le Collegium Christi d'Esztergom et sa bibliothèque aux XIV—XVI ^e siècles	1
<i>Haiman, György—Ballér, Piroska</i> : «En conciliant les trois collèges...» Sur une action de culture générale de Tótfalusi I.	21
<i>Friedrich, Idikó</i> : La popularité des livres de médecine de langue hongroise au XVIII ^e siècle	32

CONTRIBUTIONS HISTORIQUES

<i>Barlay, Ö. Szabolcs</i> : La lettre d'un témoin oculaire sur le spectacle en plein air à Buda à la Fête-Dieu	42
<i>Téglásy, Imre</i> : Une Hungarica de Plantin inconnue à la Bibliotheca Apostolica Vaticana	45
<i>Nemeskürty, Harriet</i> : Sur les deux éditions différentes d'un discours funèbre sur Zrínyi	49
<i>Varga, Imre</i> : Six pièces de théâtre scolaires protestantes de langue hongroise de 1767—1755	57
<i>Németh S., Katalin</i> : Un catalogue des manuscrits de Vienne du XVIII ^e siècle, ayant un rapport hongrois	66
<i>Haraszi, Erika Ágnes</i> : Des publications ayant un rapport hongrois d'avant 1800 dans la collection spéciale Milkovich—Zámory	80
<i>Hegedűs, Judit</i> : Contribution à l'histoire de la Société des Lecteurs de Győr ...	86

CHRONIQUE

<i>Fried István</i> : Piroska Szemző (1907—1982)	88
<i>Havasi, Zoltán</i> : «La plainte de Marie de Louvain» en Hongrie	89
<i>Fried, István</i> : Les problèmes de la recherche de la presse de langue allemande de Hongrie	89
<i>Zeman, László</i> : La vie et l'activité de Zsigmond Gyalui Torda	102
<i>Borsa, Gedeon</i> : Le catalogue cumulatif des incunables des collections de Slovaquie	111

REVUE

Válaszúti, György: Pécsi Disputa. (La Dispute de Pécs.) Introduction et notes par Róbert Dán. Publiée par Katalin Németh S. — Bp. 1981. (<i>Vásárhelyi, Judit</i>)	117
Bibliotheca Corviniana. III ^e édition augmentée. — Bp. 1981. (<i>Kádár, Zoltán</i>)	118
Les lettres des étudiants faisant leurs études à l'étranger, 1711—1750 (<i>Szabó, András</i>)	119
La chronologie historique de la Hongrie Réd. par <i>Kálmán Benda</i> . Bp. 1981—1982. (<i>Kókay, György</i>)	121
Braun, Tibor—Bujdosó, Ernő—Ruff, Imre: La science en tant que l'objet du mesurage. Des recherches de scientométrie en Hongrie. — Bp. 1981. (<i>Környei, Márta</i>)	122
Zoltán Csuka. Une bibliographie. Rédigée par Béla Harmat. — Szentendre, 1982. (<i>Németh S., Katalin</i>)	123
Поздеева И. В. — Кашкарова И. Д. — Леренман М. М.: Каталог книг кириллической печати XV—XVII. в.в. Москва, 1980. (<i>Ojtozi, Eszter</i>)	134